

P. 11/132

SUCEAVA

SEPTEMBRE — DECEMBRE 1933

An VIII
1933

FĂT-FRUMOS

Nr. 5-6

Director : LECA MORARIU

Arboroseanului Arhim. mitrofor
Dr. Ortisie Popescu
îchinare ! . . .

LITERATURĂ — ARTĂ — ȘTIINȚĂ — VIAȚĂ SOCIALĂ

3152

935.113

14382

FĂT=FRUMOS

An VIII
1933

DIRECTOR: LECA MORARIU

Nr. 5-6

Arboroseanul ! . . .

Ziua Născutului în ieslele umilinței creștinești coincide cu ziua nașterii singurului dintre *Cei Cinci* Arboroseni rămas printre noi. La 24 Dec. 1933, Î. P. S. Sa Arhimandritul mitrofor și atât de vrednic paznic al Mănăstirii Sucevița, *Dr. Ortisie Popescu* a împlinit vârsta de 80 ani. Cine — ca noi — a avut bucuria de a-l auzi, de dată recentă, depănându-și marile sale *amintiri*, ar fi foarte puțin dispus să-i dea cele opt decade de arhivenerabil vealeat. În fața acestei uimitoare vivacități, pe care deunăzi o admiram și'n fața chipului de bronz al lui C. Porumbescu dela Suceava, încerci numai decât senzația că adevăratul stejar purcede și mai îndârjit din zbuciumul furtunilor. Dar tovarașul de temniță grea al lui C. Porumbescu, Constantin Morariu, Eugen Siretean și Zaharie Voronca, ființează printre noi și cu gloriola unui înalt și unic simbol: Simbolul Muceniei noastre de ieri . . .

Patriarh al vredniciei creștine și românești, primește astăzi recunoștința întregii Tale Arborose *retrunchiate* la Patria-Mamă și rămâi întru mulți ani steag de slavă și de îmbărbătare Bucovinei Tale!

•••••

C. I. P.

Fragment

dintr'un poem dramatic

Și tot ce văd e-un joc ușor de umbre,
ce-și fac pârândul, vesele sau sumbre —
pe sure căi, într'un șirag imens —
și care-s goale și fără de sens
ca viziunile unui nebun
sau ca și globuleții de săpun,
cu care brudnicii copii se joacă...

Și-aceste vagi năluci — ce vin și pleacă...
și'nchipeie o lume ca din visuri
pe-acest grăunte între două-abisuri —
se nasc, se luptă, râd și plâng și mor
și sunt asemeni efemerelor,
cari, seara, dacă pier, în zori, uimit,
vezi tot atâtea câte-au fost murit...

Și toate'n lume, 'n orice timp și loc,
n'au fost și nu sunt doar decât un joc,
ce-amestecă'n rotirea sa: părerea
cu adevărul, visul cu vegherea
și veselul senin cu umbra tristă...

Nimica ne'ndoielnic nu există
și, vai, nimic nici despre noi nu știm,
nici despre cei cu care ne'nălțăm...

Cuvinte... Gesturi... Bucurii și chinuri...
Zâmbiri întretăiate de suspinuri...
Colori și forme — ce'nfloresc și'ngheață —
Așa un joc de umbre-i tot ce-i viață.

george voevidca

Pentru Ciprian Porumbescu *)

Iubite Ciprian,

Nu Te-am văzut de 50 ani. În bucuria revederii de astăzi Te îmbrățișez și Ți zic : Bine-ai venit, scump prieten și iubit coleg de școală și de suferință ! . . .

Onorată asistență,

Chipul acesta e în adevăr aidoma chipul și asemănarea lui Ciprian Porumbescu. Citesc din acest măreț bronz tot ce-a fost mai cu osebire ființa cea atât de generoasă a sărbătoritului nostru : amabil, prietenos, onest, sincer, — *Om de omenie* deci, așa a fost C. Porumbescu. Dar în această fericită întrupare a lui C. Porumbescu, datorită măestrului Ioan Cârdei citesc și energie. E viteaza energie a Arboroseanului C. Porumbescu, manifestată mai ales în celebrul proces al soc. studențești „Arboroasa“, proces — aș zice — nu al studențimii noastre, ci al întregului suflet românesc din Bucovina robită . . . Era anul (înscris cu glorie în istoria neamului românesc) 1877 și era ziua (înscrisă cu sânge în calvarul trecutului nostru) de 12 Octombrie, — se împliniau deci exact 100 ani dela moartea lui Grigori Ghica Vodă, decapitatul din 1777, — când, în ședința convocată de președintele nostru C. Porumbescu, hotărîrăm atitudinea studențimii române dela Universitatea Cernăuțeană față de comemorarea centenarului morții Voevodului Grigorie Ghica și a răpirii Bucovinei de către Austriaci. Ni se șoptise atunci din anumită parte să „nu ne jucăm cu focul“. Dar noi, în adevăr, nu ne mai jucam cu focul, devremece eram în mijlocul unui adevărat foc . . . O clipă doar de am stat pe gânduri ; apoi — gândul nostru porni glonț la Iași. La 13 Oct. 1877, ora 10 și 20 minute, Oficiul P. T. T. din Cernăuți expedia următoarea telegramă : „Primăriei Iași. — Arboroasa, societatea junimii române din partea detrunchiată a vechii Moldove, aduce condoleanța membrilor săi pentru Tutorul decapitat“, — telegramă semnată de președintele Ciprian Porumbescu și de membrii din comitet Zaharie Voronca, Constantin Morariu, Eugenie Siretean și smerenia mea, Orest Popescu. O lună mai târziu, Mitropolia din Cernăuți era încunjurată jur-împrejur de baionete . . . Autoritățile

*) Cuvânt rostit la desvălirea Bustului Ciprian Porumbescu dela Suceava, în 15 Oct. 1933.

chezaro=crăești ne descoperiseră a fi trădători de împărăție. La 15 Nov. 1877, ora 7^{1/2} seara, vre= o cinci poliști, în frunte cu tânărul „practicant“ Dr. B. Straucher, ne ridică pe sus și ne duc la temniță. Ciprian, absolvase teologia și se găsia la Stupca, departe de noi. Curând însă ne pomenirăm că zidurile temnițelor răsună de tânguirea fără alean a unei vioare. Știam că poate fi numai vioara lui... Atunci să fi auzit cum, ca la comandă, toate chiliile închisorii prinseră a răsună de chiote și hore ca acelea! Ciprian ne răs-punse pe dată cu o horă, cum nu cred să mai fi fost *Horă a Unirii* pe lume... Doamne, cum mi=a mai fresărit inima când mă știam iar aproape de inimosul și dârzul nostru președinte și *căpitan*! Dar vioara amuți: Ciprian căzu bolnav și fu mutat în spitalul peniten-ciarului. Unsprezece săptămâni de temniță grea ne zmăcinară și pe noi, deși ne împărtaşiam de ocrotirea furișă a bunului Român, jude-cător de instrucție Isidor cav. de Zotta. Și totuși cât avânt, cât elan ne stăpânia în memorabilele zile ale procesului, în acel 1, 2 și 3 Faur 1878, până'n acea zi de Duminecă, când, la ora 12^{1/2} noaptea, se rosti achitarea noastră, — cât curaj, zic, fiindcă alături de noi sta neînfricatul și iubitul nostru președinte Ciprian! Deaceea această mă-iastră înfățișare în bronz a lui C. Porumbescu, arătându=ni=l nu numai pe artistul și poetul Porumbescu, ci și pe omul înfăptuirilor tari și mari Porumbescu, o socotesc cu adevărat vrednică de cel ce, în tradiția noastră culturală, e menit să rămână *Cântărețul întreg neamului nostru*, precum el însuși s'a prevestit pe sineși, în acel prim mare=sobor al Românilor de pretutindeni, când la serbarea Putneană din 1871, tânărul C. P. a strigat: „Am cântat Daciei întregi!“

Onorată asistență,

Am fost invitat să fiu de față la sfințirea religioasă a acestui mare și vrednic simbol de slăvire, și asist cu îndoiță și duioasă bu-curie, fiindcă=l știu sfințit și de lacrimile tuturor celor ce=au plâns de cântecele și de suferințele lui Ciprian, ca d. p. iubitul și fericitul și pururi=neuitatul meu coleg de liceu, de universitate și de temniță, și de viață, Constantin Morariu, pe care în chinuică și trudnică vârstă înăintată, cu lacrimi în ochi l=am auzit vorbind de înființarea unui Muzeu—Porumbescu, și de realizarea „celui mai vrednic monu=ment—Porumbescu: Publicarea operei lui“. Iar când se vor fi în-făptuit și acestea, atunci toate sfințirile închinăte memoriei lui Ciprian Porumbescu vor fi încheiate. Amin! **Arhim. Ortisie Popescu**

Cântece

1.

De plâns de lună și de stele
trimitu=ți, dragă, dorul meu —
și, plânse, gândurile mele
roiesc în jurul tău mereu...

De=apururea sunt, adorato,
de grija dragostei bălută:
— Cafeaua, dimineață,=ai luat-o?
La prânz, migrenă n'ai avut?

2.

Îmi infloriai în suflet, dragă,
și grea fu clipa despărțirii.
Și 'ntreaga toamnă, iarna 'ntreagă,
clocit=am ouăle iubirii.

Azi, pui=s când (ce griji, socoate!)
și tipă lung, când trece-o droșcă:
se bucură că vii tu, poate...
— Ai fi mai nemerită cloșcă!

george voevidca

○○○○

După moartea parohului meu Olinschi

Pagini inedite *) rămase dela Preotul C. Morariu † 1927

La 21 Octombrie 1891, eu am fost numit, în locul lui, administrator parohial. La 23 Martie 1892 s'a publicat concursul pentru ocuparea definitivă a acestui post provizor, eu am petiționat și am fost pus primul în propunere. Dar cooperatorul rutean Cornel Brendzan dela biserica Sf. Nicolae din Cernăuți m'a denunțat la șeful de secție Spaun din ministerul cultelor din Viena cu procesul Arberoasei și înaintea aceluiași șef m'a defăimat și cavalerul George de Reus=Mârza, folosindu-se spre acest scop de prilejul unei călătorii la Viena, unde unchiul Silvestru îl luase cu sine ca să sfîntească acolo o capelă. Ministerul a respins deci propunerea Consistoriului, ordonând publicarea unui concurs nou. Pe când numai se zvonise respingerea propunerii, unchiul mi-a spus că, între altele, și *Deșteptarea* e cauza respingerii, fiindcă tot se știe că eu lucrez la ea, măcar că numele meu nu se află într'însa, deci ar fi bine să sistez deocamdată acest lucru. Auzind aceasta și știind de mai 'nainte că agenți secreți mă pândiau în mod vădit, când întram la tipografie și când ieșiam de acolo, am declarat comitetului de redacție că nu pot fi redactor, până n'a fi sfârșită ocuparea postului de paroh la Sf. Paraschiva. Berariu

*) Pagini cari continuă povestea gazetei populare „Deșteptarea” (cf. „Făt-frumos” 1932, 237) și cu cari revista noastră comemorează împlinirea a 30 ani dela apariția celui mai de seamă periodic popular al Bucovinei.

a conchiemat deci o ședință care să aleagă alt redactor. Afară de propunerea mea, ca să fiu înlocuit prin Berariu și vărul Vasile, altă propunere nu s'a făcut, dar nimic nu s'a ales din toată discuția de atunci, căci cei doi n'au primit să fie redactori, și așa ne sculasem toți gata de ducă și fără nici o ispravă. Atunci profesorul Halip mi-a adresat în numele poporului niște cuvinte atât de pătrunzătoare să nu parăsesc foaia, încât m'am decis s'o redactez mai departe, dar cu condiția că nu voiu mai călca pragul tipografiei și manuscrisele mele trebuie să meargă la culegătorii de litere transcrise de cineva¹⁾. Când

Casa care a adăpostit gazeta „Deșteptarea“

am rostit cuvintele acestea, Halip și Berariu m'au sărutat cu ochi umezi și primul a făcut propunerea primită unanim, ca să mi se deie din fondul de rezervă al foii 300 fl. remunerație pe an, și administratorului Bucevski 150 fl. Eu am răspuns că dacă e vorba de binele obștesc, nu sânt deprins a lua, ci numai a da; dar în scurt timp am ajuns zile așa de critice, încât bucuros am primit (numai odată) banii oferiți. Notez că pe la jumătatea anului 1895 *Deșteptarea* avea un fond de rezervă de peste 1000 fl., ceea ce nu s'a mai întâmplat în Bucovina, unde toate foile au lucrat tot cu deficite.

După reîntoarcerea dela sfîșirea capelei din Viena, unchiul Silvestru m'a chemat la sine înaintea Paștilor din 1894 și mi-a grăit cam așa: — N'am putut exopera în Viena numirea ta de paroh, am reușit însă cel puțin într'atâta că numirea va urma numai prin

¹⁾ Soția lui Bucevski mi-a transcris manuscrisele.

înțelegerea mea directă cu guvernul local. Și chiar acum s'a dus dela mine consilierul guvernial Pompe. El a șezut pe scaunul pe care sezi tu. Da, e bine, cred că în curând vei fi paroh. Eu i-am spus că țin la primul în propunere, nu pentru că mi-i rudă, ci pentru că merită. Și el mi-a răspuns că nimeni dela guvern n'are ceva în contra persoanei tale, ci toți vorbesc chiar cu stimă de tine. —

De ce credea Mitropolitul că e bine? Pentru că Pompe i-a adus o scrisoare prin care i-a stors iscălitura decretării de pictor arhidiecezan a unui Schiler, pe care Silvestru mai înainte refuzase să-l decreteze, acum însă l-a decretat, fiindcă Pompe se obligase la contraserviciul de a nu-mi pune mie piedici la parohie. Adevărul acesta mi l-a comunicat Dr. I. G. Sbiera, după moartea lui *Silvestru*, în toamna anului 1895 și protopresviterul Berariu cu prilejul vizitației canonice din 15 Mai v. 1896. Și cum și-a ținut Pompe obligământul? El a raportat Ministerului că „Mitropolitul bruschează afacerea ocu-pării“ etc. Deci, cum am spus, propunerea fu respinsă cu ordinul de a publica concurs nou.

După respingere, unchiul m'a chemat cam prin Iunie 1894 și, tot frunzărind cele 27 de petiții respinse, a cercat să mă mângâie cu atâta părere de rău, încât, de mila lui, eu n'am putut grăi nimic. Cum gogolești un copil când i se întâmplă o nevoie, așa mă gogolia unchiul cu cuvinte, cari în mod vădit oglindiau marea durere a sufletului său. „Uită-te, măi“ — îmi zicea el — „uită-te ce notiță au făcut guvernialii la Vorobchievici din Cuciur, uită-te ce notiță au făcut la (cutare petent), uită-te ce zic la tine: Nahe anverwandt mit dem Herrn Erzbischof und Mitropolit (aproape înrudit cu d-l Arhiepiscop și Metropolit). Apoi asta să fie o cauză pentru respingerea ta? Dar n'am să mă las, am să-ți fac singur petiția maiestatică, tu ai muncit, tu ești vrednic“ etc. . . .

A doua zi unchiul iar m'a chemat și mi-a zis: „Măi, tu ești mânios pe mine că nu ți-am putut exopera parohia!“ Eu am răspuns: „Doamne, dacă n'ași vedea câtă silință v'ați dat, dar, dacă nu merge, lăsați-mă să mă cer aiurea!“ — „Da“ — mi-a replicat unchiul — „dacă ași avea un echivalent pentru tine; d'apoi, măi, de ce-mi e mie? Ia de *Deșteptarea* ceea, că, dacă te-ai duce din Cernăuți, ea ar trebui să apue“.

Pe la începutul anului 1895, unchiul tare mă grăbia să-i duc curriculum vitae și toate scrierile mele ca alegate la petiția maiestatică ce voia să-mi facă. Când i le-am dus, am zis: „Dar mie mi se

pare că tot n'am ce spera!" Și el mi-a răspuns: „Da, pentru că ai stârnit prea mult colb¹⁾ național!”.

Cumplita părere de rau a unchiului de respingerea mea o dovedesc și cele ce urmează: În Sâmbăta pașimilor din 1895, pe

Anul I.

Cernăuț, 15/27 Aprilie 1893.

Nr. 8.

DESTEPTAREA

Gazetă pentru popor.

— Esé la 1 și 15 a fie-cărei luni. —

Președintele gazetei: Pentru muncă și activitate pe viața sa și pe jumătate a sa Pentru activitatea: în fața pe viața sa și jumătate a sa.	Redacția și administrația strada Iosif Nr. 5 Hertsașii suplișii nu se pot pune	Remitați stat de trimit la redacția Bucuri la administrația: în fața pe viața sa și jumătate a sa.
--	--	--

Limba noastră.

Am vorbit până acum mult despre limba românească, dar vorba despre dinu nu putem sfârși nici odată, căci limba românească este sufletul nostru, fără de dinu noi am peri cu totul. De aceea cum ne rugăm seara și dimineața în «Tatăl nostru» zicând «Doamne, mântuiește-ne de cel rău», așa trebuie să ne rugăm în toată ziua: «Doamne, ajută-ne să ne mântuim limba, care s'a înădușit așa de tare și se înădușă și astăzi de alte limbi!»

Înădușirea limbii românești din Bucovina de limbi străine cu greu își poate afla părechio în lume.

Nu-i vorba, se află Venetici și prin alte țări, dar ei învață limba poporului în a cărui țară s-au așezat. Așa de puțină treacă între Nemți din Viena mulțime de lucrători, ciobotari, bucătări și alte slugi de nație cehăască. Întocmai cum trăiesc între noi Poleci și Rusnaci galitieni, dar nici unui Nemț din Viena nu-i trece prin gând să învețe limba Cechilor venetici, ci veneticii învață limba Nemților și cu timpul se prefac în Nemți. Pentru aceea Nemții din Viena nu-și schimbă nici odată limba și nația, ci rămân în veci aceea ce au fost părinți, moșii și strămoșii lor. Așa este și așa a fost în toată lumea, și tot așa trebuie să facem și noi Românii din Bucovina, trebuie să simțim pe ori-care străin că el se învețe limba românească, dar nu noi poporul băștină să ne prefacem limba și nația de hațrul ve-

neticilor flămânzi năvăliți în țeara noastră. Străinii poate că știușec pe țărani noștri ca ei să învețe și vr'o limbă străină, dar străinii aceea nu sînt prieteni poporului românesc. Da, un Român învață, de pildă un preot, un profesor, un avocat poate să învețe cât de multe limbi străine, că el nici odată nu-și uită limba românească, dară dacă învață țărani o limbă străină, ca de pildă la noi ce rusească ori leagăscă, apoi ei îndată își uită limba românească, grăesc numai în limba cea străină, și așa cu limba își schimbă și nația și se fac Ruși ori Poleci. Veneticii din Galizia n'au scut această prăbușire, și încărcă ei al ar trebui să învețe limba noastră, căci ei au venit în țara noastră între noi, ei totuși nu învață limba românească preste tot locul pentru că găsesc mai ales în ținutul Cernăuțului și al Siretului destui Români slabi de așter, cari își întorc meșul după placul veneticii.

Lucrul acesta este tare rău și ne spus de stricăcios pentru nația română, căci în februarie s'au rușii mulțime de sate românești din țeara noastră, așa cum se rusească buncoarsă chiar și în ziua de azi satele Caminca, Bani-moldovenescă, Davideni și chiar Bodeștiul, apoi alte multe sate în ținutul Cernăuțului și al Siretului, ba chiar Româneștii și Storoieștii în ținutul Sucevi.

Plăcerea ce o are poporul nostru pentru limbi străine este cea mai mare primejdie și cea mai strășnică boală a nației noastre. Boala aceasta trebuie lăcută numai decât, căci altminterea

va fi rău de tot de noi Românii. Este leacul

«Tu popor român bucovinean învață pe străini, al se-și deșilina, al se se trudească, al se-și învețe limba ta! Tu vorbești cu toți străinii numai românească, chiar de ai ști și mai multe limbi! Toti dregători, toți slujbași, toți împărătești din Bucovina sînt datori după lege să știe limba românească, și dacă accepti slujbași nu-și împlinesc astăzi datorita de a vorbi cu tine, poporule român, în limba ta, apoi numai tu ești de vină că răbi lucruri de acestea, cu nari aduci alăta stricăcioase nației tale.

Și toate treburile ar merge mult mai bine, dacă tu poporule român ai vorbi cu toți slujbași împărătești numai românească așa precum cer legile, și dacă ai scrie numai românească la toate dregătoriile. Atunci n'ar fi amăguit și înșelată așa de ușor ca astăzi.

Poporul român! Este un păcat strigător la ceru să nu vorbim și să nu scrii tu limba ta românească, și este și mai strășnică păcat să-ți iasă limba ta și să găsesc în limbi străine. Căci de n'ai fi fost tu, Bucovina nu s'ar fi despartit de Galizia, și tot tu de n'ai fi astăzi, Bucovina s'ar împreuna earăș cu Galizia pe todeauna. Atunci Leși galitieni ț-ar dubi pelna, cum ț-au dubi-o în cei 62 de ani de chinuri și de suferințe ne mai pomenite. Veneticii te în de prost, când te amăgesc cu mincuni zicând că limba românească este limbă iugăscă, ear' cea rusească limba lui Dumnezeu, a anșierilor și a raului! Dar

când începusem sf. liturghie în biserica Sf. Paraschiva, vine fiul meu Victor, trimis de soția mea, și-mi spune că Mitropolitul dorește să-mi grijesc cu sfintele taine. Încă înainte de amiază am fost la bolnavul de moarte cap al bisericii, dar fiul său Vasile mi-a spus că l-a măr-turisit acum călugărul Manasi Nastasi, și bolnavul dorește să-i dau

¹⁾ Cuvintele acestea au fost rostite în nemțește cu locuția germană: „weil du zu viel nationalen Staub aufgewirbelt hast“. — Nota Redacției.

măcar sfânta comunicătură în ziua învierii la orele 1^{1/2} după miezul nopții. Punctual am fost și atunci acolo, dar vărul Vasile mi-a spus că nu-l poate trezi pe bolnavul, deoarece toată noaptea a tușit și abia atunci a atipit puțin. După moartea unchiului în Lunia Paștilor 1895, loviturile satrapilor dela guvern curgeau asupra noastră ca grindina. Tipografia arhiepiscopală fu închisă, și *Gazeta Bucovinei* și *Deșteptarea* se tipăreau în tipografii străine. Dacă Bucevski ar fi urmat sfatul guvernului Groëss, care îi măgulia vrednicia și îl trimitea să-și caute un post de director tipografic în Lemberg ori în Viena, cine știe ce s'ar fi ales de gazetăria noastră. Bucevski însă a preferat să intre ca culegător de litere în tipografia lui Eckhardt, numai ca să susție foile noastre.

Terorizarea față cu mine își ajunsese culmea. Guvernul îl provocă pe Consistoriu de trei ori să publice cât mai în grabă concursul și să-i trimită propunerea pentru Sf. Paraschiva, amenințând a treia oară că „*de altfel actualului administrator parohial (adecă mie) î se vor sistă emolumentele bănești*“. Și cu ocazia prezintării unei depuștățiuni la Groëss, acesta văzându-l pe decoratul paroh Michitovici din Sadagura, care mi-a istorisit aceasta, a grăit către el în auzul tuturor: „Eu nu știu ce-i cu parohia aceea a Paraschivei, concursul nu se publică și actualul administrator e imposibil să rămâie aici paroh, el îndeobște nu capătă o parohie la oraș!“

După publicarea concursului al doilea și expediarea petiției mele maiestafice la cancelăria de cabinet, eu iar am petiționat și Consistoriul m'a pus a doua oară primul în propunere cu motivarea cea mai strălucită, făcută de doi foști profesori ai mei universitari, Vladimir Repta și Euseviu Popovici. Motivarea culminează în ideea că, dacă tuturor confesiunilor și chiar Evreilor li este iertat să-și aducă în capitala țării puterile cele mai bune pentru păstoria sufletească, ar fi o evidentă nedreptate, dacă aceasta nu s'ar permite și bisericii noastre. În acest înțeles, după mine, întâiul în propunere, e pus al doilea cel mai vechiu protopop din Bucovina, Homiuca din Coțmani, și al treilea Ilasievici din Verenceanca. Dar, deși acum lipsia pre-textul: „aproape înrudit cu d-l Arhiepiscop și Mitropolit“, totuși am fost respins și a doua oară.

În acel timp de urgie era și „Deșteptarea“ foarte părăsită, iar ca vârf la toate mai capăt Miercuri (28 Mart/8 April 1896) dela Artemie Berariu scrisoarea aceasta: „Iubite Costachi, Deșteptarea e

foaie combătută de hierarhia noastră¹⁾, va să zică preoții n'au să conlucre la dânsa. Declar deci că de acum înainte nu doresc nici atâta, ca să figurez în așa numitul comitet de redacțiune. Salutare, A. Berariu. P. S. Când ne va da hierarhia semn neîndoit că ne putem oupa iară astfel, cum ne-am ocupat, atunci abia să începem iară a lucra“.

Așa e însă firea mea, că stau mai rezolut, mai perseverant și mai cu ochii în patru chiar în momentele acelea, când știu pe de o parte că apăr o cauză dreaptă din toate punctele de vedere, iar pe de altă parte văd că nedreptatea și minciuna își ridică mai dârz capul în contra ei. Și în cazul de față eram cu desăvârșire convins că am apărat cea mai sfântă cauză, silindu-mă să leg ranele poporului nostru, cum i s'au legat omului celui bătut de tâlhari și lăsat abia viu pe cale din sfânta Evanghelie, silindu-mă deci să plinesc porunca cea mai mare din legea Mântuitorului meu. Și mai eram cu desăvârșire convins că stau pe terenul solid al celei mai stricte legalități și sânt în privința legalității mele de 16 ani ca preot și cive al statului perfect aprobat de toți cei ce judecă conform cu sfințenia adevărului. Nu mi-am pierdut deci cumpătul nici în acea situație grea, ci l-am întrebat încă numai pe bunul meu amic arhimandritul Repta, ori de-i adevărat că *Deșteptarea* e combătută de hierarhia noastră, și ce e de făcut, fiind ea sprijinită aproape cu totul numai de corespondenții țărani. La prima întrebare arhimandritul mi-a răspuns că nu se îndoiește de fel, iar la a doua : să-i mai las pe alții să scrie la foaie, până mi-oiu ajunge scopul.

Ieșind din locuința arhimandritului, cum mergeam pe trotuar în valurile de lumină ale unei minunat de mândre zile cu soare cald de primăvară, fără voie mi se îndesau în gând versurile : „Plecat-am nouă din Vaslui“... și, când m'am trezit în mersu-mi mehanicesc sub un păr bătrân din grădina casei mele și am ajuns până la „Sărmanii bine s'au luptat“..., atunci mi-am descoperit capul, mi-am făcut cruce și m'am rugat : *Dumnezeule, ajută-mi ! Rău e de mine, dar de Deșteptarea nu mă las, că din cât e rău, mai rău nu poate fi !* Și nu numai n'am părăsit foaia, ci chiar atunci am înzestrat-o cu lucrări ca „Primejdia gimnaziului rusăsc din Cernăuți“ extrasă și în broșuri, — „Potopul Garonei“, extras pe spesele Dr-ului George Popovici în 1.000 de exemplare, împărțite gratuit prin țară

¹⁾ Neplăcându-i *Deșteptarea* lui Goëss, se'nțelege că nu putea să-i placă nici lui Ciupercovici, care-și aștepta mitra mitropolitană dela Goëss.

și confiscate apoi prin jandarmi, până ce m'am strămutat ca administrator parohial la Pătrăuți pe Suceavă, de unde am colaborat la *Deșteptarea* cu *Higiена*, *Istoria* amintită a lumii de Welter etc. . . .

Vorba unchiului Silvestru că, dacă ași părăsi Cernăuți, *Deșteptarea* ar trebui să apue, s'a împlinit în scurtă vreme. Că prin Decembre 1897, Art. Berariu mi-a scris: „Iubite Costachi! De mult nu ne-am văzut și nu știm unul de altul. *Deșteptarea* ne întroloca și voitorii de bine ai neamului nostru ne-au dislocat ca să nu ne crească creasta. Ași mai atinge una ca asociat la *Deșteptarea*. S. Ta credea că și din Pătrăuți vei putea lucra la dânsa. Spune-mi acum, putut-ai lucra? Că n'ai lucrat s'a și cunoscut. *Deșteptarea* nu avea acea față ce s'ar fi căzut s'o aibă. Deaceea și interesul pentru dânsa tare a scăzut, încât nu pot ști dacă mai este consult, ca Bucevschi să-și cerce norocul și în anul viitor. În tot cazul ar fi cu cale ca S. Ta, ca părintele *Deșteptării*, să-ți tragi pe seamă ce e de făcut. Bucevschi zice că-i în pasiv, și a lucra în pasiv e nebunie. Se înțelege că după inima mea și după convingerile mele *Deșteptarea* n'ar trebui să apue, ci să lucre tare apăsăť“.

Am răspuns la scrisoarea aceasta prin o epistolă mai lungă, în care, între altele zic: „Că am lucrat la *Deșteptarea* și dela Iunie 1896 încoace, aceasta, pe lângă alte scrieri mai mici, o dovedește și *Istoria lumii*, de care a amintit și „*Revista Orăștiei*“, iar „*Gazeta Transilvaniei*“, reproducând în No. 43 din 1897, pag. 3—7, din *Deșteptarea* „*Negoțul cel mai vechiu și banii sau monetele*“, „*Începutul bâlciurilor sau iarmaroacelor*“ și „*Meșteșugul corăbieriei sau marinăriei*“, zice sub titlul „*Din istoria lumii*“, „tălmăcită de preotul bucovinean Constantin Morariu din cartea nemțească a Dr-lui Th. B. Welter“ precum urmează: „Această istorie a lumii, atât de bine scrisă pentru popor, se tipărește acum de câteva luni în „*Deșteptarea*“ din Cernăuți. Ar fi de nespuse valoare pentru bibliotecile noastre populare, dacă s'ar tipări și separat în broșuri“¹⁾. — Înțeleg deci aserțiunea P. C. V. astfel, că n'am lucrat *toată* *Deșteptarea* ca mai înainte. Ei, epistola de față dă numai o palidă idee de haosul, în care mă aflu. Eu cu idealismul meu însă n'ași fi putut crede nici odată, că scumpul și dela început atât de vigurosul meu copil va ajunge, fără mine, într'un timp așa de scurt, o figură transparentă în agonia morții. Ce să fac? Nici măcar lacrimi nu mi-au rămas ca să-l pot plânge“.

¹⁾ A apărut și în broșuri.

Despre soarta ulterioară a *Deșteptării* a scris ceva George Tofan în No. 3 din „Viața românească” din Iași, 1906 pag. 467.

† Preotul Constantin Morariu

•••••

În amintirea lui Ion G. Duca ¹⁾

Ministerul Instrucțiunii publice a invitat conducerile tuturor instituțiilor noastre de educare a tinereții țării, să comemoreze prin reuniuni ca cea de astăzi amintirea marelui Român și patriot care a fost Ion G. Duca. În realizarea acestei patriotice și creștinești inițiative a Ministerului școalelor, d-na Dr. Aspasia Sandru, directoarea acestei atât de bine reputeate instituțiuni de creștere și instruire a tinereții noastre feminine, de acord cu onoratul corp didactic al acestui liceu, mi-a făcut cinstea de a mă desemna pe mine ca având a fi acela, care să încerce a evoca în fața D-voastre personalitatea fostului primministru I. G. Duca. În câteva cuvinte voi schița deci viața și opera lui Duca, iar din cele ce voi spune despre marele dispărut cred că—mai ales pentru tinerețul școlar—se vor desprinde frumoase și folositoare învățăminte și pilduri de felul cum va trebui să trăim și să activăm pentru a fi cât mai mult următori exemplului de viață ce ni l-a lăsat fostul primministru și pentru a fi cât mai utili vieții noastre obștești.

Muntean după mamă și Moldovean după tată, I. G. Duca intră în ființa sa și dârzenia isteată a munteanului ca și sufletul cald și omenia moldovenească. Contemporani ai tinereților sale, între cari de pildă d-l N. Petrescu-Comnen, ministrul nostru plenipotențiar la Berlin, știu să relateze că Ion G. Duca acu de pe băncile liceului Sf. Sava din București s'a evidențiat ca un element de talent și muncă serioasă. Totdeauna fruntaș în studii, tânărul I. Duca a absolvit liceul ca premiant, urmând apoi studiile juridice și economice-politice la Paris și Sorbona. Și acelaș tovarăș de tinerețe a răposatului primministru, d-l Petrescu-Comnen, ne spune că studentul I. G. Duca nu se mulțumia numai cu pregătirea examenelor de licență și doctorat la facultatea la care urma, ci la vârstă de numai 20 de ani, impresiona pe colegi cu vastele sale cunoștințe juridice, istorice, politice și literare. La Cercul studențesc român dela *Café Voltaire* din Paris studentul I. G. Duca uimea auditoriul cu sobrietatea conferințelor sale despre imperialismul britanic, despre politica lui Chamberlain, a lui Rosbery și altele. Pe atunci — ne spune d-l ministru Petrescu-Comnen — tinerii își creiau drumul în viață afirmându-și însușirile prin studii, prin articole de ziare și reviste, prin conferințe asupra problemelor zilei, și nu prin violența disolvantă a verbului și a gestului.

¹⁾ Idei dintr-o conferință, ținută la liceul ortodox de fete din Cernăuți, în ziua de 21 Ianuarie 1934.

Ion G. Duca era deja ca student în fruntea manifestațiilor de intelectualitate și patriotism ale colegilor săi. Este poate cea mai interesantă și mai prețioasă dintre amintirile din tinerețele lui Duca, relatate de d-l Petrescu-Comnen, aceea care ne arată că încă de pe atunci, cu o viziune într-adevăr profetică, studentul Duca le spunea repetat colegilor săi că generațiunea lor, ori va realiza reîntregirea României, reforma agrară și descătușarea masselor din lanțurile co-legiilor restrânse, ori blestemul generațiilor viitoare se va abate asupra amintirii acelei generații. Astfel vorbea I. G. Duca, student la Paris, încă la 1900!...

Cu asemenea sentimente și convingeri se reîntoarce în țară tânărul doctor în drept al facultății dela Paris, unul din cei mai străluciți elevi ai școlii de științe politice a Sorbonei. El atrăsese atenția opiniei publice din țară asupra și prin asidua sa colaborare cu articole de politică, mai ales externă, la ziare ca „*Universul*” și la diferite reviste. Astfel opinia publică a Regatului și mai ales lumea politică îl întâmpină pe tânărul Ion G. Duca cu toată simpatia, cu legitimă încredere și cu solicitări de colaborare.

Ion G. Duca intră în magistratură. El îmbracă roba sobră a judecătorului, căci în acest serviciu public, de atât de înaltă autoritate dar și răspundere, dânsul vrea să cunoască mai de aproape sufletul țării și mai ales al săteanului. Mai mulți ani dearându-l I. G. Duca judecător la tribunalul Vâlcea. Aceeași inimă largă și grijă patriotică pentru nevoile obștești îl îndreaptă spre mișcarea cooperativă. Devine director al Casei Centrale a Băncilor populare, înființată prin legea băncilor populare din anul 1903. Aci, adevărat și vrednic urmaș al cooperatorului și fostului ministru Spiru Haret, directorul I. G. Duca desfășoară o largă și binecuvântată activitate, dând noi impulsuri și posibilități de dezvoltare mișcării cooperative a Vechiului Regat. Și este caracteristic pentru sufletul de Român și de animator al operației al răposatului, faptul că'n această calitate I. G. Duca, învârșit de răposatul Vintilă Brătianu și de fostul ministru Ion Răducanu, s'a pregătit să-i cerceteze și pe frații săi pe atunci subjugăți. I. G. Duca a fost în vara anului 1908 și la inaugurarea și sfîntirea Casei naționale a Băncii populare și a Societății „*Viitorul*” din Pătrăuții Sucevii; și-mi amintesc cu cât suflet, cu câtă dragoste ne-a vorbit cu acel prilej de rosturile operației, de îndatoririle noastre, ale tinerilor de pe atunci, față de neamul românesc. Sunt încă în viață Români bucovineni, cărturari și țărani, cari pe atunci, când nimeni nici nu se gândia la desăvârșirea atât de curândă a unirii tuturor Românilor, au avut marea mângăere sufletească să se întâlnească acasă la ei cu apostolul ideii de cooperatie dar și cu crainicul ideilor de panromânism Ion G. Duca. Ce frumos ar fi dacă fiecare din aceștia și-ar spune acum amintirile despre aceea întâlnire cu I. G. Duca pe pământul Bucovinei robite.

La 1907 Ion G. Duca intră pentru prima dată în parlamentul țării. Orator distins, înzestrat cu o vie inteligență, consolidată de-o

temeinică și multilaterală cultură, I. G. Duca își cucerește dela primul debut parlamentar admirația și afecțiunea prietenilor, impunând respect adversarilor. Ascensiunea lui în viața politică a țării este cu adevărat uimitoare. La 1913 Ion G. Duca e Ministru al Instrucțiunii publice. Secretarul său general de pe atunci, profesorul universitar I. Simionescu dela Iași, publicându-și amintirile colaborării sale cu I. G. Duca vreme de aproape cinci ani, arată între altele câtă putere de muncă, ce minunată pătrundere a tuturor problemelor, câtă omenie și bună-tate de suflet erau caracteristicile personalității acestui ministru al instrucțiunii. N'a avut dușmani, spune profesorul Simionescu; era simpatizat de toată lumea pentru bunătatea și omenia lui, pentru însuflețirea sa comunicativă, care trebuia să-l apropie și încălzească pe oricine.

Ca ministru al școalelor Ion G. Duca este primul care dă cuvenită atenție comitetelor școlare, acestor atât de utile instituțiuni de colaborare între autoritatea școlară și părinții elevilor. În timpul acestui ministeriat al lui Duca se fac în această direcție experiențe practice, cari apoi duc la legiferarea eforturilor școlare. Exact în toate, foarte expeditiv, ministrul școalelor I. G. Duca, deși avea de administrat și condus atâtea instituții atât de diferite între ele, totuși grație intuiției sale pătrunzătoare știa să dea unitate în directive dar și libertate de desvoltare specificului fiecăreia.

Anul 1914 aduce războiul. Evenimentele la ordinea zilei covârșesc și oarecum pun pe al doilea plan preocupările de cultură ale ministerului școalelor. Duca e apoi și Ministru al Agriculturii și Domeniilor. În această calitate el semnează primele dispozițiuni legislative menite să înlăptuiască reforma agrară. Într'unul din marile sale discursuri, rostit în Adunarea Deputaților la 2 Septembrie 1932, Ion G. Duca insistă asupra acestei chestiuni, spunând: „Am venit la Iași și acolo s'a deschis Parlamentul în Decembrie 1916, câteva zile după căderea Bucureștiului. S'a discutat Mesagiul Regal. Ciorna acestui Mesagiu a fost redactată de mine... În textul Mesagiului am pus această frază: Astăzi mai mult ca oricând se impune ca să realizăm reformele anunțate la 1914 și pe temelul cărora a fost convocată constituantă... Iată-l dar pe Ion Duca realizând acel program de reforme, adevărat descătușarea maselor din lanțurile colegiilor restrânse și reforma agrară, de cari am văzut că vorbea cu atâta entuziasm colegilor săi dela Paris în anul 1900 ca tânăr student! Duca este și rămâne permanent membru al guvernului român în tot timpul de supremă jertfă de sine a României de ieri pentru izbândirea noastră a tuturor. Astfel el colaborează cu toată generozitatea sufletului său de mare patriot și Român la realizarea și a celui alt ideal preconizat încă dela 1900: Unirea tuturor Românilor.

După război, în România Mare, I. G. Duca este Ministru de Interne, apoi ani în șir Ministru de Externe al țării. În această din urmă calitate Ion G. Duca, pregătit și specializat atât prin studiile sale cât și prin continua sa colaborare cu omul de stat Ion I. C. Brătianu, aduce țării cele mai de seamă servicii.

Odată România Mare înfăptuită, noi Românii, ce interese puteam avea de susținut în raporturile noastre cu celelalte state? Desigur că mai întâi de a ne uni cu toate acele state, cari aveau interese comune cu noi pentru a menține starea de lucruri creată prin tratatele de pace; și în al doilea rând de a căuta să ajungem la o îmbunătățire a raporturilor noastre și cu celelalte state, în special cu vecinii cu cari ne găsiserăm în stare de război. În aceste două direcții Ministrul de Externe Duca a creiat între anii 1922 până la 1926 o operă, ea însăși de așa importanță, încât îl așează printre nemuritorii neamului românesc.

Alianța și prietenia cu Polonia, inițiată de îndată după încheierea războiului mondial, a fost consolidată și adâncită. Ideia Micii Entente, datorită lui Take Ionescu și formal în ființă la venirea lui I. G. Duca în fruntea Ministerului de Externe, a fost pusă în realizare practică efectivă. Din inițiativa guvernului român cele trei țări aliate, România, Jugoslavia și Cehoslovacia, au hotărît ca dela 1928 încoace să se întrunească periodic cel puțin de două ori în fiecare an, pentru a examina toate chestiunile de interes comun. Aceste conferințe periodice ale Micii Înțelegeri au permis ca din ce în ce încrederea și apropierea dintre cele trei state să devină mai cordiale, iar pe de altă parte ele au putut demonstra futurora că această Mică Ententă este într-adevăr o realitate și că în această parte a Europei există un bloc unit și conștient de interesele comune ce are de reprezentat și de apărut. Solidaritatea Micii Înțelegeri, afirmată în orice împrejurări cu toată demnitatea și hotărîrea, a ridicat prestigiul scestei alianțe și în ochii Societății Națiunilor. În trecut mai amintim că în mare măsură numai grație acestui excelent instrument de politică internațională care este Mica Înțelegere, organizată și consolidată de I. G. Duca, s'au putut rezolvi cu bine atâtea probleme aparținând dificilului domeniu al lichidării economice și financiare a războiului.

Acțiunea diplomatică a Ministrului de Externe I. G. Duca a reușit să îndrumeze și o revenire la raporturi normale cu vecinii noștri Austrieci, Unguri și Bulgari, și tot astfel să reluăm legăturile cu Germania.

Politica externă a României dintre anii 1922—1926 a asigurat Statului român rolul și autoritatea ce i se cuvine în Societatea Națiunilor. În această epocă începuseră delațiunile și ponegririle țării noastre în fața străinătății. Procesul optanților, pornit cu atâtea vâlvă și ostilitate, căuta să ne prezinte în fața lumii ca pe niște sălbateci intoleranți și minoritarofobi. Cât fact, câtă precauțiune dar și câtă cunoaștere aprofundată a problemelor ca și a oamenilor reclamau aceste importante chestiuni! Ei bine, Ministrul de Externe I. G. Duca a știut să le domine pe toate și să le soluționeze în favorul țării sale. Iar problema optanților, susținută cu atât patriotism de strălucit talent al d-lui N. Titulescu, a sfârșit prin a fi respinsă de Liga Națiunilor.

În conferința dela Lausanne Ministrul de Externe Duca a susținut în chip desăvârșit punctul de vedere românesc în chestiunea vi-

tală pentru România, a libertății strămtorilor și soluția adoptată în acea conferință a corespuns în totul cu cererile și interesele României.

În anii 1924 și 1925, când toată atenția națiunilor întrunite la Geneva era așintită asupra marilor probleme ale dezarmării și ale pactului de garanție menit să dea statelor posibilitatea practică de reducere a efectivelor militare, președenția comisiei ce urma să cerceteze aceste atât de importante probleme a fost încredințată lui I. G. Duca, Ministrul de Externe al României. Tot el a fost ales în 1925 printre vicepreședinții Societății Națiunilor. Duca a fost în politica noastră externă un înaintemergător, un destelinător al tărâmului internațional, atât de ostil nouă în primii ani de după războiu; încât dacă astăzi avem o situațiune și apreciere internațională bună, ea se datorește în largă măsură muncii și abnegației patriotice a lui I. G. Duca.

Anii din urmă, dela 1928 încoace, I. G. Duca, mereu ales în Parlamentul țării, și-a făcut datoria față de țară, spunându-și cuvântul în fața tuturor, în toate chestiunile de importanță obștească cu acea francheță, hotărîre și înlănțuire logică de care adversarii lui aveau mai mult decât datoritul respect. Scriitor de seamă din tinerețe, — căci, după cum am mai arătat, Duca a colaborat cu cronici de politică externă la ziare și la revista „*Viața Românească*” din Iași — el a dat publicității în anul 1932 un volum literar intitulat „*Portrete și amintiri*”, care-l așează definitiv printre prozatorii noștri cei mai de seamă. Duca lasă în urma sa un vast material de note și însemnări din viața sa zbuciumată, laborioasă și plină de izbânzi și strălucite succese. Adeseori în admirabilele sale cuvântări el se referă la aceste note ale sale, cari desigur ne vor aduce — și sperăm că se vor publica — atâtea lucruri interesante în legătură cu viața publică a țării din ultimii treizeci de ani.

Iată foarte pe scurt rezumată viața de muncă și de strădanii neaoș patriotice ale unui om cult, bun, simpatic și cinstit, care totuși a *trebuit* să moară asasinat! Ajuns președinte al Consiliului de Miniștri pe ziua de 14 Noemvrie 1933, Ion G. Duca era chemat să dea țării, pe care până aci o servise totdeauna cu atâta desinteres și devotament, maximul de ajutor și întărire. Om de-o rară sobrietate, lipsit de orice pretenții, ba chiar dușman al fastului, știind că n'a făcut nimănui nici un rău, Duca cel bun și drept, nici nu-și putea închipui că atâta grozavă dușmănie, atâta ură oarbă ar putea să se ridice împotriva sa. Această conștiință a sa, că a trăit o viață de străduință continuă pentru dreptate și pentru bine, l-a făcut să nu aibă nicidecum grija persoanei sale.

Prin moartea fostului primministru I. G. Duca țara noastră și neamul românesc pierde pe unul din cei mai bine pregătiți și mai destoinici conducători ai săi. Căci un șef de guvern, un conducător de țară și mai ales de calitatea lui I. G. Duca nu se improvizează; el se crește și se ridică treptat; el trebuie să treacă prin filiera atâtor stadii de pregătire și încercare până când încrederea opiniei publice

și din țară și din străinătate îl consacră! Va trebui să fim cu atât mai buni patrioți și să fim cu toții mai cinstiți și mai cu inimă la datorie, cu cât ochiul ager, vigilent și clar văzător al acestui conducător al nostru este închis pentru vecie...

Dr. Aurel Morariu

○○○○○

Lucrări ale pictorului Bucevschi la Academia română și Episcopia de Roman

1881—1884

I. Albumul facsimilelor după Evangeliarul dela Humor

Printr'o scrisoare, cu data Roman, 4 Nov., 1881¹⁾, Episcopul Melhisedec al Romanului îi mulțumia lui Bucevschi pentru un album, ce l-a primit dela acesta și-l anunța că va alcătui un memoriu, pe care-l va înainta împreună cu acel album Academiei române, al cărei membru era. Curios să văd ce conține acest album l-am căutat acum câțiva ani la Academia română, dar nu l-am putut afla. Cercetând însă mai de aproape Analele Academiei române din acel an am putut da de urma albumului Bucevschi.

După cum rezultă din Analele publicate în seria II-a tom. IV pag. 15 și urm., Episc. Melhisedec a înaintat în ședința din 13 Nov. 1881 un memoriu asupra „adevăratului portret alui Ștefan cel Mare în Evangeliarul dela Humor, păstrat la Mitropolia din Cernăuți”, memoriu tipărit acolo ca anexă.

Episcopul Melhisedec în acest memoriu arată că, făcând în luna Sept. 1881 o vizită Mitropolitului Silvestru Morariu la Cernăuți, a descoperit acolo „Evangeliarul dela Humor” manuscris în limba slavonă, dăruit de Ștefan cel Mare în 1473 Mănăstirii Humorului, precum și evangelia din 1550, scrisă cu cheltuiala Mitropolitului Moldovii Grigorie și dată de el Mănăstirii Voronețului „unde și-a petrecut tinerețele și a înbrăcat schima monahală”. În evangeliarul dela Humor se găsește o icoană frumos zugrăvită, care reprezintă pe Sfânta Fecioară cu Pruncul Hristos, șezând pe tron, iar la picioarele tronului e reprezentat Ștefan cel Mare, îngenunchiat, oferind Sfintei Fecioare tetra evangeliul său. Episc. Melhisedec, înțelegând imediat importanța acestei descoperiri și îndeosebi că acesta este adevăratul

¹⁾ Reprodusă în broșura profesorului Eusebic Sorocean: *Pictorul Academic Epaminonda Bucevschi*, Cernăuți 1920, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”.

și autenticul portret al Marelui Ștefan, însărcinează (împreună cu Mitropolitul Silvestru) pe pictorul Bucevski, care-și avea locuința în chiar reședința mitropolitană „să scoată niște facsimile și desemnuri de pe această evanghelie spre a le supune cunoștinții Academiei române“. La 2 Nov. 1881 Episc. Melhisedec primește de fapt dela pictorul Bucevski o scrisoare și un album „cu mai multe desemne și facsimile luate în tocmai de pe acele 2 evanghelii“.

În amintitul său memoriu Episc. Melhisedec ne dă și o descriere amănunțită a pieselor lui Bucevski. Iată ce ne spune memoriul în această privință :

„I. Din evangelia Marelui Ștefan dela Humor

1. Facsimile de pe o însămnare istorică în limba slavonă din anul 1538 referitoare la salvarea evangheliei de către Petru Rareș.

2. Facsimile de pe o altă notiță istorică, care se află chiar la începutul tetra-evangelului scrisă în anul 1657 de însuși George Ștefan, Domnul Moldovii referitoare la răscumpărarea evangheliei dela generalul ardelean Kimen Ianăș (Kemenyi Ianoș), care bătând pe cazaci li-au luat prăzile.

3. Facsimile de pe notița ce se află la finele evangheliei dela Ioan, scrisă de însuși caligraful întregului Tetraevangeliu. În ea se spune că evangeliarul e scris din ordinul Marelui Ștefan de Ieromonahul Nicodim în anul 1473.

4. Dispozițiunea tabloului întreg dela finele Evangheliei, în care este portretul Marelui Ștefan.

5. Facsimile a părții din acest tablou, care reprezintă portretul lui Ștefan, oferind evangelia.

6. Facsimilele inițialelor și a ornamentelor aflătoare în Tetraevangelul Marelui Ștefan.

7. O fotografie de pe portretul Marelui Ștefan, scoasă pe aceeaș icoană din Tetraevangel.

II. Din evangelia Mitropolitului Grigorie dela Voroneț

8. Facsimile de pe icoana Sfântului Daniil „cum se înfățișează ca pe ferecătura acestei evanghelii“.

Memoriul Episcopului Melhisedec mai adaugă că pictorul Bucevski trimițându-i acest album îl încunoștințează, că decurând că-

lătorind la Mănăstirea Putna, a fost fericit a descoperi pe o icoană cusută și dăruită Mănăstirii de Marele Ștefan, un alt portret al lui Ștefan cel Mare, cu aceleaș semne caracteristice ca și cel din tetra-

Ep. Bucevschi

Ștefan cel Mare

După Evangelia dela Humor

evangel și că a comunicat un facsimil de pe acea icoană membrului Academiei Nicolae Ionescu.

În ședința din 13 Nov. 1881 Episc. Melhisedec cetind acest memoriu depune „spre păstrare” albumul primit dela pictorul Bu-

cevschi și adaogă totodată că Bucevschi „un pictor, care cunoaște arta cu profunditate și are la dispoziție mai multe documente privitoare la această operă” să fie însărcinat cu facerea portretului lui Ștefan cel Mare „care să se păstreze în sala Academiei”, iar copii de pe dânsul să se răspândească în țară la toți doritorii de a-l avea.

În acelaș tom al Analelor Academiei la pag. 217, am aflat de fapt o listă a cărților dăruite Academiei dela 1 Aprilie 1881 până la 31 Martie 1881, iar la pag. 240 următoarea notă :

„Dela P. S. S. Episcopul Melhisedec un album conținând mai multe facsimile din Evangelia Ștefaniană manuscrisă dela Humor și din Evangelia manuscrisă a Mitropolitului Grigorie dela Voroneț”.

Aflându-mă în posesiunea acestor date, m'am prezentat din nou la Academia română, și cerând să mi se prezinte albumul, mi s'a adus o mapă cu vreo 100 diverse fotografii și foi referitoare la cărți vechi bisericești, păstrate fără nici un discernământ. Cercetând fiecare piesă în parte, am putut identifica în noianul acestor hârtii 5 din cele 8 piese volante ale albumului Bucevschi. Am identificat după nume=rotarea din memoriul Episcopului Melhisedec numerele 1, 2, 3, 6 și 7. Lipsiau numerele 4, 5 și 8. Ulterior am mai constatat că piesa numărul 4 e încadrată sub sticlă și atârână pe un perete al scării mari, purtând numărul 165. Nu mă îndoesc că în colecțiunea Academiei vor fi și numerele 5 și 8 pe care nu le-am putut afla. Ar fi însă de dorit ca albumul Bucevschi să fie reconstituit înmănunchind într'un singur tot piesele cari au format acest album. Dacă originalele acestor evanghelii au o valoare artistică nepretuită, nu e mai puțin adevărat că și facsimilele, făcute de *artistul* Bucevschi sunt de valoare netăgăduită și ar trebui să fie păstrate cu pietatea cuvenită, cu atât mai mult, cu cât opera lui Bucevschi nu e aproape de loc reprezentată în România de ieri.

Cercetând acelaș tom al Analelor Academiei și îndeosebi procesele verbale ale ședințelor următoare în cari s'a discutat importanța descoperirii evangeliarului dela Humor și a portretului lui Ștefan cel Mare din acest evangeliar, am mai aflat în procesul verbal al ședinței din 28 Nov. 1881 comunicarea membrului Academiei Nic. Ionescu, referitoare la aerul din 1550, descoperit de Bucevschi la mănăstirea Putna. Portretul lui Ștefan cel Mare e cusut cu fir de argint și de aur, și cu puține mătăsuri colorate. Se pune întrebarea dacă membrul N. Ionescu a prezintat Academiei și facsimilul făcut de Bucevschi

de pe acest aer, despre care vorbește și Episc. Melhisedec în memoriul său.

La pagina 54 al aceluiaș tom aflăm că în ședința din 24 Ian. 1882, pictorul Bucevschi s'a prezentat „la dorința Academiei“, venind dela Viena, unde=și avea atunci domiciliul și c'a „adus copiile după portretele de Domni, făcute în Bucovina și la Iași“.

Nu e locul să arătăm aici partea ce a avut-o pictorul Bucevschi în cercetările și constatările Academiei asupra autenticității portretului lui Ștefan cel Mare din evangeliarul dela Humor. Semnalăm numai că în fața înaltului for al Academiei, Bucevschi prezentând copiile făcute de el după portretele vechi murale, între cari și copia portretului lui Ștefan cel Mare, asemănătoare în totul portretului din Evangeliar, a dovedit în mod neîndoios autenticitatea acestui din urmă portret și l-a convins chiar și pe B. P. Hasdeu (neînduplecat adversar al acestei teze), punându-se astfel capăt unei controverse devenită proverbială.

Procesul verbal al ședinței din 24 Ian. 1882 nu conține o listă precisă a acestor copii. Dar din desbaterile ce au urmat se poate constata că Bucevschi a prezentat Academiei următoarele copii de portrete domnești: 1. dela Voroneț, 2. dela Sfântul Ilie, 3. dela Pătrăuți, 4. dela Sfântul Dumitru din Suceava, 5. al lui Petru Rareș dela Humor, 6. Sfântul Nicolae din Iași, 7. al Mitropolitului Grigorie dela Voroneț.

Pe pereții scării mari a Academiei române sânt atârinate mai multe copii de felul acesta. Neputându-le examina din apropiere nu pot spune dacă sânt cele făcute de Bucevchi¹⁾.

E necontestat că în afară de reconstituirea „albumului Bucevschi“, Academia română mai are pioasa datorie de a identifica și copiile prezentate de Bucevschi ale portretelor domnești, și expunându-le vederii publicului, a arăta la fiecare copie de cine e făcută.

II. Portretul lui Ștefan cel Mare dela Episcopia Romanului

Nu pot încheia aceste rânduri fără a arăta că străduințele și studiile lui Bucevschi referitoare la portretul lui Ștefan cel Mare au mai dus la altă frumoasă realizare. Dacă în lipsă de fonduri, Academia română n'a putut înfăptui proiectul unei publicațiuni în facsimile a

¹⁾ Copii de acestea s'au mai executat și de alții p. Acad. Română etc.; d. p. în 1911 la Pătrăuți pe Suceava prin pictorul Aurel C. Constantinescu.— Nota Redacției.

Evangeliarului dela Humor și de a populariza portretul lui Ștefan cel Mare, înțelegătorul și stăruitorul ei membru, Episc. Melhisedec, a făcut totuși să avem cu cheltuiala sa, un portret al lui Ștefan cel Mare executat de Bucevski.

Ep. Bucevski

Ștefan cel Mare
Originalul dela Roman

În citata broșură a profesorului Sorocean găsim la pag. 14—16 două scrisori din Martie și Aprilie 1884 ale lui B. Mandinescu, omul de încredere al Episcopului Melhisedec, adresate pictorului Bucevski,

din cari vedem, că, prin Faur sau Martie 1884, pictorul Bucevski a livrat Episcopului Melhisedec un portret al lui Ștefan cel Mare, împreună cu 6 fotografii, că Episcopul a fost foarte mulțumit de această lucrare, că a dat o poză Academiei chiar în ziua deschiderii sesiunii (6 Martie 1884) și că toți membrii prezenți la Academie s'au pronunțat, că portretul este nimerit și că doresc să aibă câte o fotografie, pentru care au și format o listă. Din aceste scrisori mai rezultă că Episcopul Melhisedec i-a trimis lui Bucevski prin Banca Română din București costul acestui portret în suma de 892 franci calculați în aur și, fiind foarte mulțumit, de lucrarea lui Bucevski, a mai comandat și icoana Sfântului Daniil după motivele de pe Evangeliarul dela Voroneț.

După cum mi-a comunicat ocazional P. S. S. Episcopul Lucian al Romanului acest portret al lui Ștefan cel Mare, făcut de Bucevski pentru Episc. Melhisedec, se găsește la o școală, aparținătoare Episcopiei de Roman. Fiind dânsa singura lucrare mai mare a lui Bucevski, ce se găsește în România de ieri, mă întreb: n'ar merita ea oare, să fie expusă la Academia română sau în unul din muzeele din București. Sau n'ar putea fi redată Bucovinei pentru a fi expusă în Muzeul Regional din Cernăuți? Iar icoana Sfântului Daniil, o va fi făcut-o Bucevski, și unde se găsește ea oare??

Profesorul Eusebie Sorocean mai amintește, în menționata sa broșură, că Bucevski a primit în Dec. 1881 și însărcinarea să execute „restaurarea istorică a bisericii Nicolae Domnesc din Iași”.

Ar fi lucru îmbucurător, dacă s'ar adevăra că și Iașul se poate mândri cu o lucrare mai mare a lui Bucevski, dar lucrarea executată de Bucevski la Iași, are desigur proporții mult mai reduse.

În adevăr, din adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, publicată de Sorocean în broșura sa la pag. 14, nu rezultă alta, decât că Bucevski a fost invitat a veni la Iași între 20—23 Dec. st. v. 1881 unde are să fie „consultat la lucrarea de restaurare a Mănăstirii Sf. Nicolae fondată de Ștefan cel Mare”. În ședința din 11 Dec. 1881¹⁾, Secretarul general al Academiei române, pe atuncia totodată și Ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice, V. A. Ureche, anunță că i s'au trimis pictorului Bucevski parale de drum ca să vină între 20 și 22 Dec. la Iași, să se pună la dispoziția Academiei împreună cu Arhitectul Ministerului pentru ridicarea cafasului și luarea

¹⁾ Analele Academiei române seria II tomul IV pag. 54 și urm.

celorlalte măsuri relative la portretele murale domnești, iar în ședința Academiei din 24 Ian. 1882, Bucevschi prezintă Academiei — după cum am arătat mai sus, portretele copiate de el la Sfântul Nicolae din Iași, făcute, după cum dovedește, în timpul lui Duca Vodă.

Având în vedere timpul scurt dela 20—22 Dec. 1881, când a fost chemat la Iași, până la 24 Ian. 1882, când a prezentat Academiei române copiile portretelor dela Iași, Bucevschi nu va fi putut executa în acest timp restaurarea istorică a bisericii Sfântului Nicolae din Iași, ci va fi restaurat doar portretele domnești, pentru a scoate copii după ele.

Această concluzie e întărită și prin conceptul următoarei scrisori cu data 17 Nov. 1882, găsită în corespondența lui Bucevschi¹⁾:

Domnule Director,

În luna lui Septemvrie mi-am luat libertatea, de a mă adresa cu rugămintea relativă la afacerea restaurării și copierii portretelor istorice dela Sft. Nicolae din Iași și în special dacă Ministerul insistă la facerea a două exemplare de facsimile.

Până în momentul acesta n'am avut fericirea a primi vre-o știre.

Acum însă fiind ocupat cu o mică publicațiune a Evangeliarului lui Ștefan cel Mare din Humor, care îmi absorbe toate mijloacele mele pecuniare²⁾, sânt nevoit a Te mai ruga să binevoiești a mă înștiința dacă și pe când mi se va putea asemna restul banilor, ce mi se mai cuvin dela Ministerul Cultelor.

Sperând că vei sacrifica unei cauze binecuvântate câte-va momente Te rog a primi asigurarea stimei celei mai alese ce-ți poartă al D-tale stimatoriu“.

Neexistând alte date din care ar rezulta că Bucevschi ar mai fi executat lucrări la Iași și după 1882, e evident că „restaurarea istorică“ a bisericii Sfântul Nicolae din Iași se reduce la restaurarea și copierea portretelor domnești din această biserică.

Corneliu Gheorghian

•••••

¹⁾ pe care am primit-o dela amicul meu Dr. Emilian Prodanciuc, Peședinte de Tribunal la Cernăuț.

²⁾ Tot din lipsa mijloacelor va fi rămas în cartoanele lui E. B. și apoi se va fi pierdut, ca și multe alte lucrări....

Ioan Cârdei — elev

Deși maestrul, care ne-a dat chipul de bronz al lui Porumbescu, e încă departe de vârsta biografiilor și memoriilor, fiind abia la începutul unei cariere, care însă se anunță glorioasă — totuși nu credem că greșim, dând publicității unele date din „Istoricul în scurt și darea de seamă pe anii școlari 1921/22 și 1922/23 al liceului „Grigore Cihica V. V.“ din Dorohoiu. La pag. 30 a broșurii acesteia cetim :

Cei mai de seamă elevi, fala școlii :

1. Capră Constantin VI.
2. Crivăț Mircea IV.
3. Cârdeiu Ioan V.
4. Novleanu Dan I A.

Și iată apoi lămuririle :

La pag. 35 : „Expoziția organizată de către d-l N. Popovici, maestru de desen și calligrafie, a fost foarte mult cercetată de către publicul dorohoiian, reținându-se mai toate lucrările elevului *Cârdeiu Ioan* din cl. V și ale elevului Nestor I. din cl. III. Aceste două elemente de valoare trebuesc *incurajate și îndreptate spre o școală de specializare, căci vor face cinste școlii*“ — prognostic pe care îl vedem realizat.

La pag. 36 e vorba de o reprezentare a marelui artist I. Manolescu, în „Cadavrul viu“, „care artist, în urma cadoului ce-l fac elevii liceului (*un splendid portret al lui, lucrat de elevul Cârdeiu Ioan*) donează 2000 lei bibliotecii Liceului“.

La pag. 40 și 50, un „Memoriu“ autobiografic al maestrului N. Popovici, amintindu-i pe acei elevi ai săi, cari au ajuns „să năzuiască a-și face carieră, urmând școala de *Bele-Arte*“ ; între aceștia e și „elevul *Cârdeiu Ioan*, acum în cl. IV a Liceului, care de pe acum expune lucrări bine apreciate“

v i m o

oooOoooo

Prevestirea izbândirilor lui Ioan Cârdei *)

Academia Română
No. 1366.

București, Calca Victoriei, 125
29 Septembrie 1926.

Domnule,

Academia Română, aprobând propunerea Comisiunii instituite de dânsa la Școala de Arte Frumoase din Iași, v'a acordat 160 lei din Premiul „I. Lecomte du Nouy“ pentru desenhul făcut de D=voastră după natură.

Vă felicităm pentru distincțiunea obținută și vă urăm succes în arta picturii.

Secretar general

V. Dărvan

Domnului Cârdei Ioan, elev al Școalei de Arte Frumoase din Iași.

*) Document care din vreme deci ni-l prevestia pe biruitorul de astăzi...

Cernăuțul folcloric

Ionici Voinicu

O fost odată un împărat. Și împăratu ciala s-o dus la război și nu s-o mai întors. Amu împărateasa și pornești și-l cați cu ficioru-su. Vin îi¹⁷⁾ la o păduri. Cum merg așa, dau di-o baltă în păduria cea. Baietu dzici:

— Mamă, vreau să mă scald în baltă! —

S-o vîrît în apă. Da acolo¹⁸⁾ iara o lespedi. Și sta scris pe lespidia cea că sup dînsa iese o pușcuță și o săghii. Radici ficioru di-împărat lespidia, ie pușcuța și săghia și să faci cial mai tari om din lumi. Nu pute nimeni să vibă¹⁹⁾ asupra lui, că baietu îl dovide. Pe dînsu îl cheama Ionici Voinicu. Și duci Ionici cu mă-sa prin²⁰⁾ păduri. O-nopțat. Unde îi și doarmă? Văd o lăună în păduri. Și duc la lăuna cea. Acoalea iara o casă, și-n casă războinici²¹⁾. Da numa unu iara acasă. O batut baietu la fereastă. Hoțu li-o dat drumu în casă. Amu hoțulu³⁾ i-o plăcut împărateasa. Și îi hoțu. Da baietu li strica dragostili. Amu talhăriu s-o vorghit cu împărateasa:

— Că să facem ca și-l prapadim pe baiet și să frăm amîndoi? —

— Știi că? — spune hoțu. — Prîfă-ți slabă²²⁾ și tremeti-l disăr și meargă în păduri să-ți aduci lapte de ursoaică! Și urși l-or minca.

Ionici Voinicu s-o dus în păduri. Cînd o întins pușca cea di sup lespedi, ursoaica o dzis:

— Că vrei, măi baieti? Vină și mă mulgi și ț-o! da lapte! —

O muls ursoaica și i-o dus lapte mîni-sa. Da hoțu-i dă cătra împărateasă:

— Iel, cînd ț-o adus laptele ista de ursoaică, atunci ari putea mari. Trimeti-l să-ți aduci apă dila fantina cea²³⁾. Acolo iese un zmeu și aciala îl tragi de depart cu țugu²⁴⁾ și-l maninci. —

S-o dus acolo Ionici. Și-o scos săghia. Dintr-o tăietură i-o tăiet zmeulu³⁾ celi douăsprezece capuri. Cînd să iese apă din fantină, găsești acolo pe fața împăratulu din țara cea. Cînd l-o frăs zmeu cu țugu, ie o cică²⁵⁾ în fantină. O scoți iel repede și-o întinde pe iarba. Iara o fată frumoasă ca lăuna dzili. I-o cică²⁶⁾ dragă lui Ionici. Da și Ionici Voinicu feti. Ie²⁶⁾ i-o dat lui inel și i-o spus:

— Și știi că tu ai să hii a nea soț²⁷⁾! —

¹⁷⁾ = ci.

¹⁸⁾ = acolo.

¹⁹⁾ = să vină; cf. Nota 6.

²⁰⁾ = prin.

²¹⁾ *Războinic* în accepțiunea hoț, lotru.

²²⁾ = bolnavă.

²³⁾ = cutare.

²⁴⁾ țugu vine din nemțescul *Atemzug* = aspirațiunea.

²⁵⁾ = picat.

²⁶⁾ = ea.

²⁷⁾ topica!

Ionici Voinicu o adus mini=sa api: — Be, mamî! —

Ie o luat cohița²⁸⁾. O baut or n= o baut! Da hoțu s= o spariet: — Daci t= o adus și apa asta, apu²⁹⁾ ari mari puteri la dînsu! Ie disari și fă trii ați buni și leagî=i deștîli celi medzîni. Daci li=a rupi, apu ari mari puteri și noi nu putem începi³⁰⁾ cu dînsu. Daci nu, atuncî noi l= om gafî. —

Atuncî mă=sa il cheamî pi Ionici aproapi și=i dzîci: — Cît tu ti=ai muncit²⁷⁾, dragu mamîi, Ieu amu=s sanatoasi. Di=amu si=t fac scalduşci si ti scald pi tîni! —

O facut scalduşci și l= o pus într'on ciubăr:

— Hai, Ionici, si ti scaldi mama! A da Dumnadzău și=i hi și mai sanatos!³¹⁾. —

Da Iel:

— Ieu is distul di sanatos. — L= o pus în ciubăr și=i dzîci:

— In stai si=t leg deștîli cu așîli iestîa di matasi. Or poț tu si li ruchî daci iești așa di voinic? —

Iel s= o tras odatî, al doile, al treile — și s= o rupt așîli. Al doile i= o leagat tot așa, și iarîș o rupt. A tria oari, iara așa mai tari. Iel s= o muncit cît s= o muncit și n= o putut rupi. Cîn n= o putut rupi, împarateasa l= o cheamat pi hoț.

— Vîni cî Iel di=amu i=a nostru! — O vînit hoțu. Ie spuni cî trebui si=l ucigî pi dînsu di moarti.

Da hoțu: — Nu! Trebui numa ochi si=i scotem și si=i dăm drumu cu viați! —

I= o scos ochi și i= o dat drumu pin paduri, pîr o ișît și Iel la o margini di cîmp. Iara primavara s= o audzît cum îmbla plugurili și ara: — Hăi, hăi!; hăi, hăi! — Glas di om. Oamini l= o vadzut cî Iel si tragi pi brîncî și pi genunchî. S= o dus la dînsu. Li s= o facut nîli³²⁾ di așa mîndreți di flacău. L= o luat și l= o dat la șpital. Șpitalu ciala l= o facut fata împaratulu³⁾ cari= o scos= o din fantîni. Da Ionici Voinicu ave inel dila dînsa și pi inel iara scris numîli iîi. La șpital l= o nceaput a=l scalda în scaldatoari. Cumu=l scalda, Iel o scos inelu din deșt s= o dzîs: — Di=aș ave videri, cum m=aș mai uita la tîni ineluș! —

Cîn o dat si vîri în deșt inelu, l= o scapat în scaldatoari. Ionici dupa Iel. O nceaput a cata și o mproșcat podelili cu api. O vînit aciia³³⁾ și l= o palit³⁴⁾. Iel o nceaput a plîngi. Vîni fata:

— Ci³⁵⁾ plîngî? —

— Am avut on inel și, catîndu=l, m= o batut. —

28) = cofița, f înainte de i > h: hir, hibi, hier etc.

29) = apoi.

30) = porni lupta.

31) = tarc.

32) = milă.

33) = cei din spital, slugile. Pentru accepțiunea lui *aciia*, cf. și nota 23.

34) = bătut.

35) = ce, de ce.

O catat ie inelu și l-o gasit.

— Apu³⁰⁾, dzici, tu m-ai scapat pi mini din fantinî! —

S-o bucurat tari di-nfilniri și s-o scirghit di nacazu lu Ionici. L-o dat la mai extra³⁶⁾ și l-o tamaduit pi dinsu. Da iel tot nu vide cî iara chior³⁷⁾.

La urmî, fata-i dzîci împaratulu: — Ieu vreu sî fac nunți dupa baitanu ista! —

— Cum? Dupa chior? —

— Ș-apui!³⁸⁾ Iel m-o scapat pi mini dila moarti! —

Și nunta-i gata! Lui Ionici i-o pus ochi di stecli. Și la masi îi da lui tot în gurî di mancat cî iel nu vide. Da nuntași cîta, tot împaraș și boierî mari, sî nîra cum fata împaratulu ie on chior.

Dupa nunți, împarați, hai dă dzestri! Lui i-o dat on cal chior, îiî on cal cu ochi. Ș-o spus:

— Na! Mergê! Dac-a vide și calu ista, apu³⁰⁾ întorceți=va la mini! —

Sî duc îiî, sî duc pîr o vinit la o paduri. O ișit o caprî din paduri. Și tot încoaci, tot încolu. Cotile³⁹⁾ și tot în lemni sî bate capra ceia. Ș-o vinit la o baltî. Cîn o dat cu capu=n balta ceia, o=nceaput a fugi drept. Nu sî mai ucide pin copaci. Ie și iel o stat cu caii acoălea. Ie o vadzut tăt. O mers și i-o spalat ochi la cal și calu o=nceaput a vide. I-o spalat sî lui ochi ș-o înceaput a vide și iel. Sî=ntorc îiî amu înapoi. Împaratu, cîn o vadzut calu și ginirili cu ochi, o ramas cu gura cascați.

Da Ionici Voinicu s-o dus sî vadî ci faci mă=sa. S-o facut croitorî. S-o luat niști postav în traistî și s-o dus în paduri:

— Poati vreș sî va fac strai? — L-o priîit și l-o pus la lucru. Noaptia, mă=sa și razboinicu s-o culcat. Da iel cose. Cîn o vadzut c-o aduriit ghini, o luat saghia și pușca din cui ș-o strîgat: — Mamî, ieu=s! Șîî! Cui i=aî scos ochi! —

S-o sculat mă=sa și hoțu. Da tătî puteria iara amu în mina baietulu³⁾. Pi hoț l-o taiet în bucăt. Pi mă=sa o bagat-o în pamînt pîri la supsuorî. Și i-o dat on cap di cal cerit⁴⁰⁾ ș-o sarcîrî⁴¹⁾ di fin. I-o pus doauî ciuberi: sup ochiu drept și sup ochiu sfîng. Ș-o dzîs cî dacî acial sfîng a hi plin di singi ș=acial drept di lacriîî, atuncî îiî îi parî rău dupa razboinic. Daci a hi întors, atuncî îi parî rău dupa iel; și=i dă drumu.

³⁶⁾ = îngrijire mai aleasă. Neologism foarte explicabil pentru localitatea de unde vine acest text.

³⁷⁾ = orb.

³⁸⁾ = și apoi cu accețiunea: Ei da! Și ce-mî pasă dacă e așa.

³⁹⁾ a cotili are înțeles iterativ = a coti de repetate ori. Remarc o serie de verbe dublete dintre cari cel de=al doilea are sens iterativ: a ciocni, a ciocăni; a borti, a bortili; a pălăi, a pălălăi; a încolăci, a încolătăci; a pretui, a prețlăui...

⁴⁰⁾ = pierit.

⁴¹⁾ surprinzătoare formă rotacizantă. Și Ilinca a lui Gheorghe Cojocariu din Roșă zice tot sarcîrî!

S=ontors iarîș la împarat. Da tocma atunci o=nceaput on război mari asupra socru=su. Ionici spuni : — Tatî, ma duc și ieu la razboi. —

— Ci ? — faci tatî=su. — Ai fost chior ; cum ai si ti baț tu ? S=o dus îel înainti. Da s=o prifacut frumos și nu=l cunoște nîmi. Și cîn o scos saghia ceia, o=nceaput a taie. Împaratu o vadzut cî tai ciniva, da nu știe cîni. Dupa razboi, Ionici s=ontors înainti acasî. S=o vîrit supt=on pod si taie acolo¹⁹⁾ broaști. Da cîn vin boierii dila razboi, dzici împaratu : — În cataț-cum și chioru nostru faci razboi cu broaștili ! —

Vini acasî Ionici și audi : — On îngir o vînit dila Dumnadzău ș=o dovedit razboiu ista. —

A doile razboi o fost înci mai mari. Și îel tot așa s=o dus. Și cîn o scos saghia ceia, și cîn o=nceaput a taie —, o dovedit tăt. A triile razboi tot așa o fost. Da îel, cîn o ocos saghia ceia, unu s=o aprochiet di dînsu și i=o taiet cîcioru și l=o ranit. Împaratu ș=o luat șalu dila grumaz și i=o leagat cîcioru. Da îel nu știe cîni=i vi-teazu ciala.

Acasî, cum dorîe, o cumnatî o vadzut șalu tăfîni=su pi cîcior. Vini=n casî și spuni : — Tatî, șalu duîitali îi leagat la cîcioru cum=natî=iieu. —

Da împaratu : — Di undi si hibî⁴²⁾ șalu la dînsu cîn aciala o fost on îngir dila Dumnadzău ș=o dovedit tătî trii razboaili ? —

Vini împaratu și cați . . .

— Curat îi a îieu șalu ciala ! —

Îl scoali pi Ionici : — Di undi ai șalu ? —

— Ieu am dovedit celi trii razboaili. — Și i=o aratat taietura . . .

Pi urmî s=o dus Ionici la mă=sa. Ș=o vadzut cî sup ochiu drept iara lăcriî și sup stîngu singi. Ș=o vadzut cî mîni=sa nu=i pari rău dupa dînsu, cî dupa razboinic. O scos saghia și i=o taiet capu . . .

Cîn s=ontors acasî, socru=su i=o facut alti nunti cumsicadi și i=o dat lui împarația.

Ș=am fost la nunți și m=am îmbatat și ieu.

Text cules în 17 Septemvrie 1933 din Cernăuți, suburbea Horecea=Mănăstirii, dela Ștefan a lu Duîitru Voronca de 72 ani.

Petru Iroaie

ooo○ooo

Multe și mărunte . . .

Mihai Teliman, soldat. — În „Junimea Literară“ 1925, 211—214 d=el Dr. Vl. P. Bănăceanu, într'un documentat articol asupra lui Mihai Teliman, crede că umoristul siretean și-ar fi împlinit chezar=crăiasca datorie militară la Cernăuți, în Reg. 41 Infanterie. Această credință se întemeiază pe livretul militar al lui Teliman.

⁴²⁾ = să fie ; cf. și Notele 20 și 6 !

Ori, o scrisoare și o cerere a lui Teliman, amândouă din 1888 (anul când T. își face stagiul militar) sunt trimise dela Viena¹⁾.

Scrisoarea e adresată unui înalt personaj din Cons. Șc. al Țării, (cine-o fi ? și începe așa :

„*Euer Hochwohlgeboren !*

Da ich seit 1. Oktober 1887 in der Kaserne des 90. Infanterieregimentes, dem ich als Einjährig-Freiwilliger zur Dienstleistung zugeteilt bin wohne, bin ich erst heute in der Lage, den mir von Euer Hochwohlgeboren unter meiner früheren Adresse geschickten Brief zu beantworten. Ich bitte daher, die in Folge dessen eingetretene Verspätung gütigst entschuldigen zu wollen“.

Al doilea document e cererea de intrare a lui T. în breasla dăcălească, datată fiind cu 30 August 1888 și semnată : „Michael Teliman, Lehramtskandidat für das Freihandzeichnen, derzeit Einjährig-Freiwilliger der 13. Kompagnie des 12. Regiments in Wien, Franz-Josefs-Kaserne“.

Ca al treilea argument ne servește următorul pasagiu din foiletonul german *Mein erster Regimentsrapport* (Întâiul meu raport de Regiment) cu subtitlul *Eine wahre Geschichte aus meiner Einjährig-Freiwilligen Dienstzeit* (Episod din timpul stagiului meu militar în calitate de soldat cu termen redus T. T. R.) publicat în „Bukowinaer Journal“ din 30 Martie 1902 (vezi și Leonidas Bodnărescul, *Autorii români bucovineni, repertoriu* Cernăuți 1903, p. 71). „Der festungsartige Rohbau der Franz-Josefs-Kaserne in Wien vereinigte in seinen unheimlich düsteren Mauern am 1. Oktober des Jahres 1880 (recte 1887/88) eine außergewöhnliche Menge von Einjährig-Freiwilligen. Die Abteilung derselben zählte nahezu 100 Mann. Der Andrang war erklärlich : Die Franz-Josefs-Kaserne lag am Stubenring, also ziemlich im Centrum der Stadt und in der Nähe der meisten Hochschulen, ein Umstand der für die Einjährig-Freiwilligen von großer Bedeutung war, da sie damals während der Präsenzdienstzeit noch die Vorlesungen besuchen durften, was schon längst nicht mehr der Fall ist. Das Regiment war ein polnisches . . .“

Iată deci dovada produsă de însași mâna lui Teliman, că și-a făcut stagiul la reg. 90 Inf. și 12 Inf. din Viena, și nu la Cernăuți. Livretul militar despre care vorbește d-l Bănățeanu este, după cum am putut constata, un „duplicat“ liberat de reg. 41 Inf. C-șii, la care Teliman s'a lăsat mutat după terminarea stagiului, pentru a fi mai aproape de ai săi cu prilejul manevrelor ce a trebuit să îndure.

Interesant e că livretul tipărit de stăpânirea austriacă e redactat în limba germană și ruteană, fapt care înversunează și mai mult resentimentul nutrit de înfocatul naționalist Teliman în contra cazonismului francisco-iosefin, resentiment evidențiat și'n următoarele rânduri extrase din scrisoarea amintită : „Läge es in meiner Macht, mich der Verpflichtung der ich bis zum 1. Oktober l. J. Genüge leisten muß zu entziehen, so würde ich in Anbetracht des für die künftige Gestaltung meiner Verhältnisse so wichtigen Postens gewiß kein Mittel unversucht lassen, **die mir sehnlichst erwünschte Befreiung zu erstreben**“.

Cât de ușor înțelegem acum, de ce la sfârșitul stagiului militar, Teliman nici nu și-a bătut capul cu examenul de sublt. ci a preferat să se libereze k. k. Zugführer (= sergent)!

1) Scrisori aflate în Arhiva Țării (Consiliul Școlar), Dos. Nr. 107, ex. 1891

Deținem de altfel și dela d-l Eugen Teliman, fratele lui Mihai, informațiunea că la unul din regimentele la cari a servit în Viena, a avut un ofițer din Bucovina, un oarecare Schally, care, de vreme ce-i era „Landsmann“ (= crăian), îl mai scutea de „blestemata“ ceea de instrucție. Iar d-l prof. T. Bălan știe dela tatăl D-sale că Mihai Teliman, pe când era soldat la Viena, obținând „Ausgang“ (= învoire), ar fi întârziat puținel cu vre-o câțiva prieteni la un păhărel cu bere. Spre ziuă când dispoziția era în toi, se auziră deodată famfare sunătoare. Era regimentul lui Teliman. Veselul boem, uitând că lex militaris est dura, a ieșit în stradă cu doi țapi de bere în mână, fredonând popularul, cântec: „Grüß Euch Gott, liebe Kameraden, alle mit einander!“ Ce-a urmat, își poate imagina oricine!

Const. Nastasi

○○○○○○○○

Cronică

Anuarele. — Bunul obicei de a se da bilanțuri publice asupra incintelor noastre culturale, stăruie în culturalitatea bucovineană cu toată vitregia vremurilor. O cultivă, într'un atât de lăaturalnic colț, și „Ateneul Român“ dela Ciudeiu (cu *Anuarul* I 1923—1933), fiindcă acolo stă căpetenie neostoitorul *Leonida Bodnărescu*. Și nu uităm că acestuiași Ateneu (= lui Leonida Bodnărescu) îi datorăm și Comemorarea (din 7 Iulie 1933) a lui C. Porumbescu, la Ciudei, — precum, la fel, și Comemorarea=Porumbescu (din 16 Iulie 1933), la Banila pe Siret (cf. același *Anuar* I, 22). — Pilduitor în tradiția anuaristă rămâne apoi cel mai mare liceu român al Bucovinei: „Ștefan cel Mare“ dela Suceava. Ca mai totdeauna, el vine și cu trainice dăruiri culturale. De data aceasta (= *Anuarul* p. 1932, 33), cu recente descoperiri datorite eminentului nostru numismat *Dr. Rudolf Gassauer*, **Tipuri de monete moldovenești inedite**, — și cu o cronică asupra activității culturale desfășurate extrașcolar, cronică în care însă (miră-te dacă n'ai cunoaște anumite succese nisme...) nu e pusă la răboj cea mai de seamă înfăptuire a Sucevii culturale din ultimii ani: *Bustul C. Porumbescu* dăruit artei românești de Ioan Cârdei!

E. P.

* * *

Ioan Cârdei în Salonul de iarnă. — În sfârșit iată-l la Cernăuți și pe creatorul lui C. Porumbescu în bronz! Cine a avut aranjamentul tehnic al *Salonului de iarnă* i-a cântărit bine greutatea și l-a pus la loc de cinste. Poate fi mulțumit, căci între participanții acestui *Salon*, Ioan Cârdei prezintă un extrem de simpatice aspect. S'or fi aflând totuși unii cari încearcă nedumeriri (ca să nu zicem îndoieli) contemplându-i ostentativa multilateralitate; dar acest scepticism să nu uite că are'n față o foarte activă energie creatoare care, condamnată la surghiunul „provinciei“, își compensează golurile provinciale cu o regală munificență. Și cine a intrat în pinacoteca din str. Dragoș Vodă Suceava, știe prea bine că acolo domină un fanatic împlinator al vocației sale. Deaceea e, nu numai binevenită, ci și binemotivată ostentația lui Cârdei în acest *Salon de iarnă*, unde d-sa, cu cinci piese, ni se înfățișează în cinci aspecte: Mitologica *Lucreție*, un admirabil *Peisagiu de toamnă*, romantic închinător al trecutului istoric cu *Ruinile cetății dela Suceava*, cronicar al arhitecturii

noastre strămoșești cu un documentar *Ceardac strămoșesc* dela Suceava, și admirabil incondector de natură moartă, cu splendidele sale *Gutui*. Și, dacă e să fim indiscreți, putem semnala aici că dl Cârdei, ucenic al bătrânci Suceve, are un fervent cult pentru pitorescul monumentelor noastre istorice, încât e bine să se știe că, începând cu marele Epaminonda Bucevski, trecând peste Arhip Roșca, și ajungând până la I. Cârdei, autohtonii noștri au știut să se închine trecutului nostru și înainte de Löwendal...

Un special cuvânt bun pentru sinceritatea d-lui Cârdei, atât de degajată de orșice manierism, pe cât de prețios pe atâta de anodin... de cele mai multe ori!

Vidra

* * *

Iarăși d-l Liviu Rusu și semicentenarul C. Porumbescu. — D-l Rusu îmi face onoarea unei reflexii îndelung-meditată și — lamentabil eșuată. Din sintaxa și frazeologia ei întortochiată și chinuită desprind cu anevoie o singură idee în care putem fi de acord: se pare anume că d-l Rusu, când spune că Porumbescu nu trăește prin opera sa, încât manifestațiunile muzicale cu prilejul comemorării n'ar fi decât încercări de reînvier — *se pare*, zic, că are în vedere „întregul organism“ al națiunii, și atunci ar avea dreptate, întrucât într'adevăr, abstracție făcând de „trăirea“ imnului „Pe-al nostru steag e scris unire“ — la București și peste tot în vechiul Regat, Porumbescu trebuie înviat sau chiar abia descoperit. Dar d-lui Rusu îi scapă și de data aceasta adevărul incontestabil că *aice, în Bucovina, ca și în Ardeal și în Banat opera lui Porumbescu, trăește aievea și intens*, încât chiar pentru motivul acesta, manifestațiunile comemorative au fost tot ce putea fi mai viu, mai spontan, și nicidecum „parade superficiale“.

Iar dacă d-l Rusu se ostenia să vină la parastasul dela Stupca, atunci poate că „spiritul“ D-Sale de ieftină zeflema nu-i gratifica pe vrednicii gospodari din acea frunză comună cu floricele de stil ca „au venit să caște prosteasca lor gură la cele ce au vorbit și au cântat domnii cei învățați de (!) Suceava“. Ar fi văzut dimpotrivă cu cât nesaț, cu câtă evlavie sorbia acel umil auditor cântecele, alese anume pentru dânsii, și cuvântarea, rostită în cel mai neaș și mai înflorit graiu popular, de crăianul lor Șt. Pavelescu.

Dar d-l Rusu așa e de felul său: zeflemist și spiritual, nevoie mare — până la insolență. Căci ce alta decât insolență e *refrenul* „domnia sa domnul profesor Victor Morariu“, insolență depășită doar de incalificabila necuviință din fraza: „... nu am intenția... de a jigni pe o (!) Octavia Lupu-Morariu sau pe o Eliza Manuș-Tabacaru, doamne pe cât de simpatice (!) pe atât de bune cântărețe“.

Evident, d-l Rusu e amețit rău de înălțimea semi-catedrei sale, când, cu evidentă aluzie la aceleași apreciate cântărețe, vorbește de „reclamă de bălcui, asemănătoare nerușinării (!) cu care o fac unii profesioniști de ieftin import“!

D-l Liviu Rusu, când se va desmetici, va înțelege că are motiv să însemneze cu negru „data când o cronică muzicală“ a dat prilej de ceea ce D-Sa numește „discuție contradictorie“, cu pretenția de a fi „academică“, „cuminte“, „obiectivă“.

Victor Morariu

* * *

Cosminenii noștri la București. — Izbândirile bucureștene (Concertul din 17 Nov. la Radio-București și apoi Concertul dela Ateneu) ale Corului de plugari din Cosmin, sunt iarăși înfăptuiri documentare pentru intensa culturalitate a Bucovinei românești. Părintele Eugen Jancovschi, căpetenia suflutească și artistică a acestor voveodali plăieși (de două ori laureați cu cel mai mare premiu în Concursurile de coruri populare organizate de „Armonia“ Cernăuțeană), a realizat o faptă vrednică de numele locului din care au purces...

*Scrisoară de Imobiliară Nkoloic.
An 60, 33, den alasa a VII-a
1868.*

KALENDARIU

PE ANȘA

1858,

*1860
33.*

KănpinzȚtopiș de 365 zile.

Autogramă (1868) a lui Nicolai Eminovici, fratele lui Eminescu
(Amănunte în Bulet. „Mihai Eminescu“, fasc. 11, An. IV, 1933)

Bustul lui C. Porumbescu. — Și deci Bucovina culturală a izbutit să și-l vadă slăvit pe marele său crainic C. Porumbescu și ntr'o fărâmbă de nemuritor bronz, capodoperă care mai are și meritul de a ni-l fi revelat dintr'odată pe artistul Ioan Cârdei. Și precum ca să se știe, acest bust desvelit în 15 Oct. 1933 (deci exact la 80 ani și 1 zi dela nașterea lui C. Porumbescu), s'a ridicat din următoarele ofrande: 1) 25.000 lei cheta revistei „Făt-frumos“; 2) 17.000 lei cheta soc. „C. Porumbescu“; 3) câte 10.000 lei danii dela Prefectura și Primăria Sucevii. Ceilalți — mai ales cei cu obligațiuni oficiale — au rămas atât de datori și atât de absenți! D. p. d-l ministru D. Gusti, care chiar de 3 ori a fost învitat la desfășurarea acestui biet eveniment provincial... Și ne facem doar ultima datorie de a depune între piesele Muzeului Porumbescu recepisa oficială în care (la 7 Sept. 1933) un Teodorescu semnează de primire una din invitațiile noastre recomandate adresate d-lui ministru Gusti...

L. M.

Apare tot la două luni

—
REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA :
S U C E A V A, str. Lascar Luția
—

ABONAMENTUL (achitat numai anticipativ)

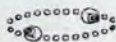
In Țară 200 lei pe an

In Străinătate : 300 lei pe an

Colaboratorii plătesc numai 100 lei pe an

—
CUPRINSUL :

C. I. Popescu	Arboreseanul ! . . .
George Voevidca	Fragment dintr'un poem dram. (versuri)
Arhim. Ortisie Popescu . . .	Pentru Ciprian Porumbescu
† Preot. Constantin Morariu .	După moartea parohului meu Olinschi
Dr. Aurel Morariu	În amintirea lui Ion G. Duca
George Voevidca	Cântece (versuri)
Corneliu Gheorghian	Pictorul Bucevschi la Academia română și la Episcopia din Roman
Vimo	Ioan Cârdei — elev
(Academia Română)	Prevestirea izbândirilor lui I. Cârdei
Petru Iroaie	Cernăuțul folcloric
Const. Nastasi	Multe și mărunte . . .
Elena Popescu Vidra, Victor Morariu și Leca Morariu .	Cronică

BIBLIOGRAFIE

- Ion I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Cernăuți 1933.
- Oltea I. Nistor, *Spre Orient, Însemnări de drum*, Cernăuți 1933.
- Vlad Bănățeanu, *Câteva numiri grecești pentru noțiunea de „șef“*, Cernăuți 1933.
- D. Marmeliuc, *Clemenceau și Demostene*, Cernăuți 1933.
- Aram M. Frenkian, *Études de philosophie présocratique, Heraclite d'Éphèse*, Cernăuți 1933.
- Traian Brăileanu, *Sociologia lui T. G. Masaryk*, Cernăuți 1933.
- Grigore Nandriș, *Toma Masaryk, Omul și opera*, Cernăuți 1933.
- Teodor Balan, *Documente Bucovinene, vol. I 1507—1653*, Cernăuți 1933 — o grandioasă colecție, rod al celui mai generos și pasionat devotament istoric.
- Traian Chelariu, *Exod („cu un portret al autorului“ !...)*, Versuri, Cernăuți 1933.
- Leca Morariu, *De-ale Cirebirilor IV, Scrisori istroromâne din Jeian și Susn'evița*, Cernăuți 1934.
- N. Petrașcu, *Mihai Eminescu*, București 1934 (= sfidătoare și anacronică reeditare a ediției din 1892).
- D. Murărașu, *O ediție „definitivă“ a lui Eminescu în anul 1933*, București 1934 (= Critică temeinică a multor superficialități, din preafrâmbijata ediție: *Eminescu, Poezii, Ediție îngrijită de Const. Botez*, București, „Cultura Națională“ 1933).
- Al. T. Stamatiad, *Din poeziile lui Li Po*, București 1933.
- Dan Simonescu, *Errare humanum... perseverare diabolicum!* (Răspuns d-lui Lucian Predescu), București 1933.
- Vasile Grecu, *Neue Handschriften der Ερμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης*, Extras din Εἰς μνήμην Σ. Λαμπρού, Atena (1933).
- Erast Tarangul, *Neugestaltung der modernen Demokratie*, Wien—Leipzig 1934.

Colecția muzicală „FĂT=FRUMOS“ Nr. 3, Suceava 1933
cuprinzând:

C. Porumbescu, *Condacul Maicii Domnului și Rădicat-am ochii mei (Psalm)*, Coruri bărbătești revizuite de George Onciul
— deci iarăși 2 piese inedite de C. Porumbescu. — Prețul 30 lei

PREȚUL 30 Lei